

ŠTĚDRÝ DEN 24. 12.

Většinou je dnes pro nás – zvláště pro ty mladší – vrcholem vánočních svátků 24. prosinec spojený s večerním překvapením pod stromečkem. V křesťanském chápání je ovšem Štědrý večer teprve vyvrcholením adventního času a počátkem Vánoc a předvečerem, byť slavnostním, svátku Narození Páně, který připadá na 25. prosinec.

Ježíšovu narození předchází několik důležitých událostí, o kterých vypráví bible. O jeho příchodu mluví už Starý zákon: když Bůh vyhnal Adama a Evu za neposlušnost z ráje, slíbil jim, že na zem pošle Vykupitele-Mesiáše, který lidi zachrání z moci zla a smrti. Prorok Izajáš v 8. století před Kristem upřesnil, že Mesiáš bude potomek z rodu židovského krále Davida, že se narodí panně a dostane jméno Emmanuel. To znamená „Bůh s námi“ a jde vlastně o popis Ježíšova působení. Evangelista Matouš Izajášova slova opakuje, když vypráví o dívce Marii zasnoubené s Josefem z Davidova rodu.

Více o okolnostech Ježíšova narození se dozvídáme z evangelia podle Lukáše. To vypráví, jak do městečka Nazaret přišel za Marií anděl a řekl jí, že působením Ducha svatého počne a porodí syna Ježíše – Mesiáše. Ten je tedy dítětem Marie i synem Božím, člověkem a Bohem zároveň. Křesťanská tradice to popisuje výrazem Bohočlověk a pro Ježíšův příchod na svět používá slovo Vtělení.

Také Mariiným příbuzným Zachariášovi a Alžbětě anděl oznámil, že se jim narodí dítě. Jejich syn, Jan Křtitel, se v dospělosti stal prorokem, žil v poušti a vyzýval lidi k obrácení k dobru. Na znamení jejich proměny je křtil vodou z řeky Jordánu. Protože svou činností přímo předcházal působení Ježíše, patří mu v křesťanské tradi-

ci titul Předchůdce. Pokřtil ostatně i samého Ježíše.

K adventním příběhům patří také popis setkání dvou těhotných příbuzných, Alžběty a Marie. Podle evangelia se jejich nenarozené děti radostně pozdravily, což s oblibou zobrazovali malíři uplynulých staletí. Na rozhovoru Ježíšovy matky s andělem se zakládá nejznámější mariánská modlitba „Zdrávas, Maria“, na setkání obou žen zase „Mariin chvalozpěv“, známý také pod latinským názvem „Magnificat“.

Štědrý večer tedy není samostatný křesťanský svátek, přesto je to slavnostní chvíle. Má to svoji logiku, která navazuje na židovskou tradici – židé začínají nový den s východem první hvězdy. Křesťané tak už od raných staletí začínají oslavy svátků večer, který jim předchází, takzvanou vigilií neboli bděním s modlitbou.

VIGILIE NAD VÁNOČKOU (A KOSTKAMI)

Zvláštní oslava Ježíšova narození se objevuje až ve 4. století (je tedy mnohem pozdější než Velikonoce – slavnost Ježíšova ukřižování a zmrtvýchvstání). Ve způsobu vánočního slavení se mísí mnoho předkřesťanských i církevních vlivů. V roce 1357 píše Arnošt z Pardubic o hříšném zvyku lidí hrát v kostky, zatímco na Štědrý večer čekají, až začne slavnostní půlnoční mše. Házení kostkami totiž zřejmě zahrnovalo i věštění a další magické praktiky.

Benediktinský mnich Jan z Holešova o několik desítek let později podává jiný popis: až do první hvězdy se lidé na Štědrý den postí a pak usednou k večeři. Ta sestává z „bílého chleba“ (nejspíš vánočky) a ovoce. Na připomínku Boží štědrosti – Bůh lidem daroval vlastního

syna – má být štědrý i hospodář, a to nejen ke své rodině a čeledi, ale i k případným návštěvám. Chudé lidi má podělit almužnou (peněžním nebo hmotným darem) a se sousedy si vyměnit dárky. Už tehdy ke Štědrému večeru patřilo také koledování: občůzky dětí, které za zazpívání koledy a přání dobrého roku dostaly drobné dárky, nejčastěji ovoce nebo ořechy.

PROČ NOSÍ DÁRKY JEŽÍŠEK?

Poměrně mladá je představa Ježíška-dárkonoše. Nadílku původně nosil svatý Mikuláš. I prosincové trhy se jmenovaly po tomto světcu. Změnu má údajně na svědomí Martin Luther, který postavu Mikuláše nahradil „svatým Kristem“. V německém protestantském prostředí se pak vyvinula představa Ježíška – „Christkind“ –, který dětem přináší dárky do nachystaných misek nebo ranečků. A díky německým měšťanským rodinám se časem Ježíšek dostal i k nám.

Ježíše jako malé dítě nicméně ctil už středověk. Z jižního Německa máme zápisy o vánočním zvyku „kolébat Ježíška“: před oltář v kostele se postavila kolébka, do ní vložili figurku Jezulátka a přítomné dívky a děti ji rytmicky kolébaly za doprovodu zvláštních písní. Některé z nich se dochovaly, kolébání prý doprovázela i jedna z nejznámějších německých vánočních písní „Joseph, lieber Joseph mein“ (Můj milý Josefe). I v českých lidových koledách je kolébání Ježíška velmi častý motiv. A bohatě se uctíváním novorozeného Jezulátka inspiruje baroko. Kromě Michnových písní jde o celý jeden hudební žánr, českou *pastorelu*, které se věnovali třeba Jakub Jan Ryba nebo Jiří Ignác Linek.

Barokního původu je rovněž proslulá a celosvětově uctívaná soška Pražského Jezulátka ze 16. století, uchovávaná v kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně.

KDY ZAČÍNÁ PŮLNOČNÍ?

Bohoslužba, kterou na Štědrý večer začíná vlastní vánoční období, se může konat 24. prosince kdykoli po setmění. Její tradiční čas je ale půlnoc, přestože si zvláště rodiny s malými dětmi v nedávnu oblíbily *půlnoční* slavené v odpoledních hodinách. Kostel je slavnostně vyzdoben v liturgické bílé a znějí zvláštní biblická čtení. Úryvkem ze starozákonní Izajášovy knihy se připomíná tento prorok, který předpověděl Ježíšovo narození. Čtení z Nového zákona zase vysvětlují Ježíšovo příbuzenství s králem Davidem, jež má doložit, že je to skutečně slíbený Mesiáš. V závěru mše dostanou přítomní zvláštní požehnání. V řeckokatolických kostelích se při této mši světí donesené chleby, víno a olej. Liturgické texty se na *půlnoční* velice často nerecitují, ale zpívají. Po odmlce v adventní době se do vstupních obřadů mše vrací i chvalozpěv Gloria.

A JE RYBOVKA MŠE?

České Vánoce jsou nepředstavitelné bez „Rybovky“ – přetrhnout tradici, která káže alespoň jednou si o vánočních svátcích zazpívat nebo poslechnout *Českou mši vánoční* od Jakuba Jana Ryby (1765–1815), se nepodařilo ani komunistům, kteří se jinak křesťanský ráz Vánoc snažili maximálně potlačit.

Hudba rožmitálského kantora, známá i pod názvem *Hej, mistře!*, má jeden prim: je první pastorální mší na-

psanou pouze na český text. Sám skladatel mši nepokládal za nijak výjimečnou, o opaku však svědčí, že za více než 200 let své existence – poprvé zazněla roku 1796 – zlidověla a hraje se v bezpočtu úprav a obsazení.

Přestože jednotlivé části a některé texty odpovídají pořadí a náplni mše, obsahově i pojetím je blízká vánočním pastýřským písním a hrám – pastorelám. Ryba v podstatě oživil český betlém se všemi typickými figurkami a charaktery, pastýři mířícími k jesličkám s novorozeným Ježíškem.

SVĚTLO Z BETLÉMA NA VÁNOČNÍ STŮL

Z německy mluvících zemí k nám přišel novodobý zvyk přinášet si o Vánocích z kostela domů takzvané *betlémské světlo*. Plamínek rozžehnutý v betlémské jeskyni, kde se Ježíš podle tradice narodil, rozvezli rakouští dobrovolníci do evropských zemí poprvé v roce 1986. K nám prvně přicestovalo už o tři roky později. Dnes je každoročně rozvázejí skauti hned do několika českých a moravských měst.